

ALEKSANDER RATAJCZAK

DZIECI I MŁODZIEŻ JAKO PRZEDMIOT OCHRONY W PRAWIE KARNYM PRL

I

W związku z podjętymi pracami kodyfikacyjnymi nad ustawodawstwem o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji oraz przestępczości nieletnich w badaniach naukowych ostatnich kilku lat stosunkowo dużo miejsca poświęca się sprawom aspołecznego zachowania się dzieci i młodzieży oraz środkom mogącym skutecznie zabezpieczać je przed ujemnymi wpływami środowiska, w którym żyją, uczą się i pracują. Mimo że omawiane problemy są przedmiotem zainteresowania różnych środowisk naukowych, posługujących się zróżnicowanymi metodami badawczymi, wszyscy dochodzą na ogół do zgodnych wniosków, że jedną z zasadniczych przyczyn zaburzeń osobowości dzieci i młodzieży, ich neurotyczności i psychopatii, ucieczek z domu, trudności w nauce, spożywania alkoholu, uprawiania prostytucji, a w efekcie zejścia na drogę przestępstwa, jest przede wszystkim zła atmosfera domu rodzinnego. Składają się na nią np. pijackie awantury, bójkі między rodzicami, w które nierzadko wciąga się dzieci, nie kończące się kłótnie, jak również wszelkie formy porzucenia, zaniedbania (fizycznego, moralnego, uczuciowego lub wychowawczego), okrucieństwa i wyzysku przejawiające się między innymi w zmuszaniu dziecka do wykonywania pracy lub zajęcia szkodliwego dla zdrowia, w sadystycznie stosowanych karach cielesnych zależnych częściej od złego humoru rodziców niż od stopnia przewinienia dziecka.

Do istotnych przyczyn zalicza się także braki i błędy wychowawcze popełniane przez rodziców, szkołę, zakłady wychowawcze i poprawcze, braki i błędy wynikające często nie tyle ze złej woli, ile z przyjęcia wadliwego systemu wychowania; brak wychowawczego wpływu zakładu pracy; dopuszczanie dzieci i młodzieży do oglądania, słuchania i czytania nie przeznaczonych dla nich książek, słuchowisk i widowisk transmitowanych przez radio i telewizję oraz przedstawianych w kinach, a nawet na niektórych imprezach sportowych np. bokserskich; niezaspokajanie biologicznych, materialnych i duchowych potrzeb dziecka, spowodowa-

nych często wyłącznie złym stanem ekonomicznym rodziców, brakiem jednego lub obu rodziców, przeludnieniem mieszkania itp.¹

Przedstawione, z konieczności w wielkim skrócie, wyniki badań skłaniają do wysuwania różnego rodzaju propozycji w zakresie profilaktyki i terapii skierowanych nie tylko pod adresem dzieci i młodzieży, ale także ich wychowawców oraz instytucji państwowych i organizacji społecznych odpowiedzialnych za kształtowanie osobowości młodego pokolenia lub mogących wywierać na nie wpływ. Wyniki tych badań wywierają między innymi wpływ na kształtowanie się naszego systemu prawnego, w którym coraz więcej uwagi poświęca się sprawie zapewnienia dzieciom i młodzieży możliwie najkorzystniejszych warunków dla ich zdrowego i normalnego¹ rozwoju.

W literaturze karnistycznej stosunkowo dużo miejsca poświęca się sprawom młodzieży zdemoralizowanej i przestępczej oraz sposobom skutecznego oddziaływania na jej zachowanie się. Mniejsze zainteresowanie budzi natomiast sprawa prawno-karnej ochrony dzieci i młodzieży, również tej niezdemoralizowanej, przed wszelkimi formami zaniedbania, okrucieństwa i wyzysku, przed przestępczą działalnością ludzi dorosłych, a przecież nie ulega wątpliwości, że jest to jeden z istotnych czynników wywierających wpływ nie tylko na społeczne zachowanie się dzieci i młodzieży, ale także stanowi źródło cierpień².

Publikacje naukowe i badania poświęcone wyłącznie tym sprawom są stosunkowo nieliczne i dotyczą przede wszystkim przestępstw dzieciobójstwa, znęcania się oraz złośliwego uchylania się od świadczeń alimentacyjnych³, a przepisy, mimo że pod względem liczbowym są stosunkowo obfite, nie mogą być również uznane za wystarczające. Wprawdzie nowy kodeks karny, w odróżnieniu od k.k. z 1932 r., podjął próbę ustawowego

¹ Literatura naukowa dotycząca omawianego zagadnienia jest bardzo obfita. Por. np. E. Janiszewska-Talago, *Mala bibliografia przestępczości nieletnich*, Warszawa 1968 r. Z pozycji najbardziej interesujących odnotować należy: S. Batawia, *Spoleczne skutki nalogowego alkoholizmu*, Warszawa 1956, s. 56-96; tenże, *Proces spolecznego wykojenia się nieletnich przestępców*, Warszawa 1958, s. 19 - 55 oraz tenże i A. Strzembosz, *Nieletni przestępcy w świetle badań kryminologicznych i postulaty ustawodawcze*, PiP, 1968, z. 6, s. 899 - 915.

² W literaturze polskiej brak jest większych publikacji naukowych ujmujących całościowo problem ochrony interesów dzieci i młodzieży w prawie karnym. Do takich publikacji w pewnym sensie zaliczyć można tylko: M. Siewierski, *Dzieci jako przedmiot ochrony prawnej w prawie karnym*, Encyklopedia podręczna prawa karnego pod red. W. Makowskiego, t. I, Warszawa 1935, s. 434-437; tenże, *Przestępstwa przeciwko małżeństwu i rodzinie*, PiŻ, 1963, nr 9; M. Regent-Lechowicz, *Prawo i rodzina*, PiŻ, 1963, nr 7; St. Lelental, *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży*, Gaz. Sąd i Penit. 1970, nr 2.

³ Por. np. I. Andrejew, *Oceny prawne karcenia nieletnich*, Warszawa 1964; Z. Papierkowski, *Dzieciobójstwo w świetle prawa karnego*, Lublin 1947; A. Ratajczak, *Przestępstwo znęcania się pod wpływem alkoholu nad rodziną i osobami zależnymi*, Poznań 1964 oraz artykuły zamieszczone w prasie prawniczej.

zebrania i usystematyzowania przepisów mających na celu ochronę interesów dzieci i młodzieży, powołując do życia specjalny rozdział zatytułowany: „przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży”, jednakże z różnych przyczyn nie wszystkie przepisy zostały w tym rozdziale zamieszczone, nie byłoby to zresztą możliwe.

Ustawodawca polski bowiem, w dążeniu do syntetycznego i ogólnego definiowania przestępstw, tylko wówczas odstępuje od tej zasady, gdy z uwagi na specyficzny charakter dobra mającego być przedmiotem ochrony, ogólne ujęcie przepisu nie jest możliwe. Należy również pamiętać, że nie wszystkie przepisy zmierzające do ochrony interesów dzieci i młodzieży zostały skodyfikowane. Ponadto niektóre z tych przepisów, z uwagi na rodzaj i wysokość sankcji, którymi się posługują, nie należą do dziedziny prawa karnego sądowego lecz karno-administracyjnego.

W tych warunkach wydaje się, że najwłaściwszym sposobem zobrazowania obecnego stanu naszego ustawodawstwa karnego w zakresie ochrony interesów dzieci i młodzieży przed podjęciem merytorycznej oceny, będzie przedstawienie obowiązujących w tym zakresie przepisów.

II

Z punktu widzenia ochrony interesów dzieci i młodzieży obowiązujące przepisy prawa karnego usystematyzować można w trzech następujących płaszczyznach:

Pierwszą — stanowią przepisy chroniące osobiste i majątkowe interesy wszystkich obywateli, w tym także dzieci i młodzieży. Do takich przepisów, sformułowanych przede wszystkim w kodeksie karnym, zaliczyć trzeba w pierwszym rzędzie te, które chronią np. życie, zdrowie, mienie, wolność, bezpieczeństwo osobiste, uczucia religijne, godność osobistą itp. Niektóre z tych przepisów, mimo ich ogólnego charakteru oraz położenie zasadniczego akcentu na ochronę innych dóbr, w życiu codziennym lub w praktyce wymiaru sprawiedliwości obejmują swoim zasięgiem, przede wszystkim bądź w znacznej mierze, czyny skierowane przeciwko dzieciom i młodzieży. Uwaga ta odnosi się do takich przestępstw i wykroczeń jak np.:

- stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo⁴,
- rozpowszechnianie pornografii⁵,
- dopuszczenie się czynu nierządowego w obecności osoby poniżej lat 15 albo publicznie⁶,
- zmuszanie do czynności religijnej lub jej zakazywanie⁷,

⁴ Art. 174 k.k. i art. IX przepisów wprowadzających k.k.

⁵ Art. 173 k.k.

⁶ Art. 177 k.k.

⁷ Art. 196 k.k.

— nadużycie zaufania przy prowadzeniu spraw majątkowych innej osoby⁸,

—; organizowanie lub prowadzenie wbrew zakazowi ustawy publicznej działalności artystycznej, rozrywkowej lub sportowej, szkodliwej dla interesu państwowego lub społecznego, obrażającej uczucia narodowe, stanowiącej propagandę lub pochwałę przestępstw albo mogącej przyczynić się do demoralizacji lub obniżenia poziomu obyczajów oraz podejmowanie takiej działalności wbrew zakazowi wydanemu przez właściwy organ⁹,

— udzielanie innej osobie środka odurzającego, nakłanianie innej osoby do zażywania takiego środka oraz jego używanie w towarzystwie innej osoby¹⁰.

W skład drugiej grupy wchodzi przepisy chroniące interesy dzieci i młodzieży w połączeniu z ochroną takich samych interesów innych osób, które z uwagi na swoje właściwości psychiczne lub fizyczne pozostają, podobnie jak dzieci i młodzież, w stosunku zależności od sprawcy, gdyż nie mogą lub nie są zdolni przeciwstawić się ich woli albo które ze sprawcą łączy taki sam albo podobny stosunek prawny lub faktyczny. Do grupy tej zaliczyć można:

a) przestępstwa

— umyślne i nieumyślne narażanie na niebezpieczeństwo osoby, wobec której sprawca ma obowiązek troszczenia się¹¹,

— umyślne i nieumyślne pozostawienie osoby, względem której sprawca ma obowiązek troszczenia się, w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia¹²,

— uprawianie czynów nierządnych z osobą pozbawioną całkowicie lub w znacznym stopniu zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swym postępowaniem¹³,

— znęcanie się nad członkiem swojej rodziny lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy nad małoletnim lub osobą bezradną¹⁴,

— uporczywe uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego względem

⁸ Art. 206 k.k.

⁹ Art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 9 IV 1968 r. o zezwoleniach na publiczną działalność artystyczną, rozrywkową i sportową (Dz. U. nr 12, poz. 64).

¹⁰ Art. 161 k.k. oraz art. 30 ustawy z dnia 8 I 1951 r. o środkach farmaceutycznych i odurzających oraz artykułach sanitarnych — Dz. U. nr 1, poz. 4 wraz z późniejszymi zmianami.

¹¹ Art. 160 § 2 i 3 k.k.

¹² Art. 163 § 1 i 2 k.k.

¹³ Art. 169 k.k.

¹⁴ Art. 184 k.k.

dziecka, rodziców lub innej osoby najbliższej, jeżeli naraża ich to na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych¹⁵,

— porzucenie wbrew obowiązкови troszczenia się osoby poniżej lat 15 albo nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny¹⁶,

— uprowadzenie lub zatrzymanie wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru małoletniego albo osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny¹⁷;

b) wykroczenia

— dokonanie zabiegu operacyjnego przez lekarza bez zgody chorego, jeżeli zaś chodzi o małoletnich i osoby dotknięte chorobą psychiczną lub niedorozwojem psychicznym — bez zgody ustawowego przedstawiciela lub faktycznego opiekuna¹⁸,

— dopuszczenie przez osobę mającą obowiązek opieki lub nadzoru do przebywania małoletniego do lat 7 lub innej osoby niezdolnej rozpoznać lub obronić się przed niebezpieczeństwem w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia człowieka^{18a},

— skłanianie do zebrania małoletniego lub osobę bezradną albo pozostającą w stosunku zależności od niego lub oddaną pod jego opiekę^{18b},

— niepoddanie małoletniego lub bezradnego przez osobę zobowiązaną do sprawowania pieczy nad nimi (pomimo zastosowania środków egzekucyj i administracyjnej) obowiązkowemu szczepieniu ochronnemu przeciwko gruźlicy lub innej chorobie zakaźnej, obowiązkowemu badaniu stanu zdrowia, mającemu na celu wykrycie lub leczenie gruźlicy, choroby wenerycznej lub innej choroby zakaźnej oraz obowiązkowi zastosowania się do określonych nakazów, zakazów, wskazań lub zarządzeń w zakresie leczenia tych chorób¹⁹.

— niewykonanie przez osoby sprawujące prawną lub faktyczną opiekę nad małoletnimi lub ubezwłasnowolnionymi nakazów lub zakazów wydawanych przez organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej w związku ze zwalczaniem chorób zakaźnych oraz obowiązku zgłaszania przypadku zachorowania, podejrzenia o zachorowanie lub zgon na chorobę zakaźną²⁰.

¹⁵ Art. 186 § 1 k.k.

¹⁶ Art. 187 k.k.

¹⁷ Art. 188 k.k.

¹⁸ Art. 26 ust. 5 w związku z art. 17 ustawy z dnia 28 X 1950 r. o zawodzie lekarza — Dz. U. nr 50, poz. 458. Powyższy przepis art. 17 nie ma zastosowania w przypadku gdy chory jest nieprzytomny lub gdy niemożliwe jest porozumienie się z jego opiekunem, a zwłoka w wykonaniu zabiegu może spowodować ujemne następstwa. W tym przypadku lekarz obowiązany jest zasięgnąć opinii drugiego lekarza.

^{18a} Art. 106 kodeksu wykroczeń (k.w.) z 20 V 1971 r. (Dz. U. nr 12, poz. 114).

^{18b} Art. 104 k.w.

¹⁹ Art. 115 k.w.

²⁰ Art. 115 i 116 k.w. w związku z przepisami wykonawczymi, a w szczególności: rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 XII 1963 r. w sprawie ustalenia wykazów

Do grupy trzeciej zaliczymy przepisy mające na celu przede wszystkim ochronę interesów dzieci i młodzieży. Warunek ten w mniejszym lub szerszym zakresie spełniają następujące przestępstwa i wykroczenia:

a) przestępstwa

— zabicie dziecka przez matkę w okresie porodu pod wpływem jego przebiegu²¹,

— dopuszczenie się czynu lubieżnego względem osoby poniżej lat 15²²,

— rozpijanie małoletniego do lat 18 przez dostarczanie mu napojów alkoholowych, ułatwianie ich spożywania lub nakłanianie do spożywania takich napojów²³,

— sprzedaż lub podawanie napojów alkoholowych zawierających więcej niż 4,5% alkoholu, niepełnoletnim (do lat 18)²⁴,

— przerwanie ciąży u nieletniej bez uprzedniego uzyskania zgody jej rodziców, opiekunów albo władzy opiekuńczej²⁵,

— wpuszczanie dzieci i młodzieży w wieku do lat 15 na publiczne imprezy bokserskie²⁶;

b) wykroczenia

— dopuszczenie przez rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej do popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego przez ustawę jako przestępstwo lub wykroczenie i wskazujące na demoralizację nieletniego²⁷,

— dopuszczenie do udziału w przeprowadzeniu zbiórki publicznej dzieci i młodzieży do lat 18 oraz młodzieży szkolnej z wyjątkiem słuchaczy szkół wyższych²⁸,

chorób zakaźnych — Dz. U. nr 58, poz. 314, rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 30 X 1964 r. w sprawie obowiązkowych szczepień ochronnych przeciwko chorobom zakaźnym — Dz. U. nr 40, poz. 273 oraz rozporządzenie Rady Ministrów — z dnia 15 VIII 1968 r. w sprawie zasad i trybu stosowania niektórych przepisów ustawy o zwalczaniu chorób zakaźnych w więzieniach i zakładach dla nieletnich — Dz. U. nr 26, poz. 173.

²¹ Art. 149 k.k.

²² Art. 176 k.k.

²³ Art. 185 k.k.

²⁴ Art. 25 § 1 i 2 w związku z art. 1 § 2 ustawy z dnia 10 XII 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu — Dz. U. nr 69, poz. 434.

²⁵ Art. 454 § 1 k.k. w zw. z art. 1 ust. 3 ustawy z dnia 27 IV 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży — Dz. U. nr 12, poz. 61.

²⁶ Art. 24 ustawy z dnia 9 IV 1968 r. o zezwoleniach na publiczną działalność artystyczną, rozrywkową i sportową (Dz. U. nr 12, poz. 64). Z związku z § 1 zarządzenia przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 12 IV 1963 r. w sprawie ograniczenia udziału dzieci i młodzieży w publicznych imprezach bokserskich (Mon. Pol. nr 36, poz. 178).

²⁷ Art. 105 k.w.

²⁸ Art. 56 k.w. w związku z § 12 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 VII 1934 r. (Dz. U. nr 69, poz. 638).

— dopuszczenie do przebywania na drogach (ulicach) nieletnich do lat 7 przez osoby mające obowiązek pieczy nad małoletnim²⁹,

— zezwolenie na kierowanie pojazdami samochodowymi, rowerami, motorowerami, pojazdami zaprzęgowymi, wózkami inwalidzkimi, wózkami ręcznymi, pędzenie lub prowadzenie zwierząt oraz ptactwa domowego, jeżdżenie wierzchem na zwierzęciu oraz kierowanie tramwajami i trolejbusami na drogach publicznych osobom, które nie osiągnęły wymaganego przez ustawę wieku³⁰,

— uchylenie się rodziców i opiekunów od obowiązku zapisania 7-letniego dziecka do właściwej szkoły podstawowej oraz do regularnego posyłania dziecka do tejże szkoły aż do czasu jej ukończenia, nie dłużej jednak, jak do czasu ukończenia przez ucznia 17 roku życia³¹,

— uchylenie się rodziców i opiekunów od obowiązku kształcenia zawodowego, w zakresie zasadniczej szkoły zawodowej lub szkoły przysposobienia rolniczego, młodzieży w wieku do lat 18 nie uczęszczającej do innych szkół w przypadku, gdy obowiązek taki zostanie wprowadzony na mocy specjalnych przepisów³²,

— uchylenie się kierownika zakładu pracy zatrudniającego młodocianego (między 15 a 18 rokiem życia, który to okres może być wyjątkowo przedłużony o 1 rok, o ile dokończenie dotyczy obranego zawodu) od obowiązku dopilnowania, aby młodociany został przyjęty do właściwej szkoły, aby miał zapewnione warunki regularnego uczęszczania na zajęcia szkolne i aby korzystał z ulg w pracy przewidzianych dla młodocianych odrębnymi przepisami³³,

— zatrudnianie osób, które nie osiągnęły 15 lat życia; zatrudnianie

²⁹ Art. 89 k.w.

³⁰ Art. 96 ust. 1 i 2 k.w. w związku z § 187-189 rozporządzenia Ministrów Komunikacji i Spraw Wewnętrznych z dnia 20 VII 1968 r. — Dz. U. nr 27 poz. 183.

³¹ Art. 10 ust. 1 dekretu z dnia 23 III 1956 r. o obowiązku szkolnym — Dz. U. nr 9, poz. 52, w związku z art. 9 i 20 ustawy z dnia 15 VII 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania — Dz.U. nr 32, poz. 160 oraz rozporządzeniem Ministra Oświaty z dnia 31 X 1962 r. w sprawie zasad i trybu uznawania dzieci za niezdolne do nauki w normalnych szkołach podstawowych — Dz. U. nr 64, poz. 305.

³² Art. 10 ust. 1 dekretu z dnia 23 III 1956 r. o obowiązku szkolnym — Dz. U. nr 9, poz. 52 w związku z art. 15 i 14 ustawy z dnia 15 VII 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania — Dz. U. nr 32, poz. 160, rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 25 VII 1967 r. w sprawie wprowadzenia obowiązku kształcenia zawodowego młodzieży w wieku od lat 15 do lat 18 na terenie m. st. Warszawy — Dz. U. nr 30, poz. 142 oraz rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20 VIII 1968 r. w sprawie obowiązku kształcenia zawodowego na niektórych terenach młodzieży w wieku od ukończenia 15 lat do ukończenia 18 lat — Dz. U. nr 34, poz. 231.

³³ Art. 7 ust. 2 i art. 10 ust. 2 dekretu z dnia 23 III 1956 r. o obowiązku szkolnym — Dz. U. nr 9, poz. 92 w związku z art. 9, 12 i 13 ustawy z dnia 15 VII 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania — Dz. U. nr 32, poz. 160 oraz art. 12 ustawy z dnia 2 VIII 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy — Dz. U. nr 45, poz. 226.

młodocianych pomiędzy 15 a 18 rokiem życia w innych celach aniżeli nauka zawodu, przyuczenie do określonej pracy, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej; rozwiązanie umowy poza przypadkami przewidzianymi przez prawo dotyczące zwalniania młodocianych, zatrudnianie młodocianych, którzy nie ukończyli co najmniej 8 klas szkoły podstawowej i nie wykazali się świadectwem lekarskim stwierdzającym, że dany rodzaj pracy nie zagraża ich zdrowiu; zatrudnianie młodocianych w wieku od 15 do 16 lat dłużej aniżeli 6 godzin na dobę lub 36 godzin tygodniowo; niezmiennienie rodzaju pracy, a gdy to jest niemożliwe nie wypowiedzenie pracy w przypadku gdy lekarz orzeknie, że wykonywany rodzaj pracy zagraża zdrowiu młodocianego; zatrudnianie młodocianego przy pracach wzbudzonych na mocy przepisów szczególnych; zatrudnianie ich w porze nocnej (od godz. 22 do 6 rano) oraz w godzinach nadliczbowych, nieudzielenie im przysługującego urlopu, szczególnie w okresie ferii szkolnych, nieprowadzenie wykazu zatrudnionych pracowników młodocianych³⁴.

Mówiąc o przestępstwach i wykroczeniach mających na celu przede wszystkim ochronę interesów dzieci i młodzieży trzeba równocześnie pamiętać, że temu samemu celowi służą również niektóre instytucje ogólne prawa karnego, jak np.:

— pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych, którą to karę sąd może orzec w razie skazania za przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego lub we współdziałaniu z małoletnim albo w okolicznościach, w których czyn mógł stanowić gorszący przykład dla małoletniego³⁵,

— pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych tytułem środka zabezpieczającego w przypadku, gdy sprawcę czynu uznano za niepoczytalnego pod warunkiem jednak, że zachowanie się sprawcy spełnia wymogi przewidziane w art. 41 k. k.³⁶

III

Przedstawione w części II przepisy skłaniają do zastanowienia się nad co najmniej czterema następującymi problemami:

³⁴ Art. 25 ustawy z dnia 2 VII 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy — Dz. U. nr 45, poz. 226, w związku z licznymi przepisami szczegółowo określającymi warunki zatrudniania i pracy młodocianych. Czyny te zagrożono karą grzywny do 1000 zł nakładaną przez inspektora pracy w związku z tym, że w przypadku gdy społeczna szkodliwość czynu lub inne ważne okoliczności sprawy wymagają zastosowania kary surowszej, inspektor może przekazać sprawę na drogę postępowania sądowego, w trybie przewidzianym dla postępowania karno-administracyjnego. Sąd może wówczas orzec karę grzywny do 4500 zł lub karę aresztu do 3 miesięcy albo obie te kary łącznie.

³⁵ Art. 41 k.k.

³⁶ Art. 103 k.k.

1) czy ochroną karno-administracyjną objęto wszystkie istotne dziedziny życia dziecka,

2) czy i w jakim stopniu prawo karne powinno ingerować w przypadku naruszenia istotnych interesów dziecka,

3) czy przyjęty tryb postępowania i kompetencje poszczególnych organów wymiaru sprawiedliwości zabezpieczają należytą ochronę istotnych interesów dziecka,

4) czy przyjęte w obowiązującym prawie karnym rozwiązania i sposób ujęcia przepisów nie zawierają takich braków i niedociągnięć, które utrudniają bądź uniemożliwiają prawidłowe ich stosowanie.

Już pobieżna analiza obowiązujących przepisów pozwala stwierdzić, że ustawodawca, jeśli idzie o karnoprawną ochronę istotnych interesów dziecka, najpoważniej potraktował takie sprawy, jak życie i zdrowie, bezpieczeństwo osobiste i warunki materialne, moralność seksualna i spożywanie napojów alkoholowych, w mniejszym stopniu natomiast sprawy nauki, pracy i wychowania.

Świadczy o tym nie tylko niski stopień zagrożenia karą czynów skierowanych na te dobra, umiejscowienie i rozproszenie przepisów mających na celu ich ochronę, ale także nieobjęcie omawianymi przepisami wszystkich istotnych spraw związanych z naruszeniem obowiązków wychowawczych dotyczących opieki i nadzoru oraz wyzyskiwania i deprawowania dzieci oraz młodzieży.

W naszych projektach kodeksowych karnych i prawa o wykroczeniach temu stanowi rzeczy próbowano wielokrotnie zaradzić. I tak np. projekty kodeksów karnych z lat 1956 i 1963 zawierały przepisy przewidujące odpowiedzialność karną za takie czyny, jak deprawowanie małoletniego i przez to chociażby z winy nieumyślnej przyczynienie się do jego wykoślenia lub do popełnienia czynu zabronionego przez ustawę karną; wyzyskiwanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej stosunku zależności małoletniego i obciążanie go nadmierną pracą, jeżeli w efekcie doprowadziło to do wyrządzenia szkody zdrowiu małoletniego lub wpłynęło hamująco na jego rozwój; przepijanie, wydawanie na gry hazardowe lub trwonienie w inny sposób mienia, które powinno służyć zaspokojeniu potrzeb dzieci, małżonka lub innych osób najbliższych, jeżeli przez to chociażby z winy nieumyślnej, naraża je na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych³⁷.

Projektowane przepisy nie są czymś niezwykłym na gruncie prawa karnego, gdyż w podobny sposób uregulowana jest ochrona interesów dzieci i młodzieży w ustawodawstwach karnych wielu innych państw,

³⁷ Por. art. 157 - 199 Projektu Kodeksu Karnego PRL, Warszawa 1956 oraz art. 289 - 292 Projektu Kodeksu Karnego, Warszawa, 1963.

np. Anglii³⁸, NRF³⁹, Szwajcarii⁴⁰, Brazylii⁴¹, Grecji⁴², Związku Radzieckiego⁴³, Czechosłowacji⁴⁴, NRD⁴⁵. Co więcej, międzynarodowe sympozja

³⁸ Por. Children Act z 1908 r. Przewiduje on między innymi odpowiedzialność karną osoby, która mając 16 lat skończonych znajdującemu się pod jej władzą lub opieką dziecku lub nieletniemu rozmyślnie robi krzywdę na ciele, źle się z nim obchodzi, zaniedbuje, porzuca je itp. Warto zaznaczyć, że Children Act łącznie z innymi aktami prawnymi stanowią pierwszą kodyfikację w zakresie ochrony życia małych dzieci i ochrony nieletnich od złego obchodzenia się. Wprawdzie wcześniejszym aktem jest ustawa francuska z 1889 r. o ochronie dzieci krzywdzonych lub zaniedbanych moralnie oraz szereg przepisów zawartych w ustawodawstwie karnym innych krajów, jednakże są to rozwiązania częściowo nie obejmujące swoim zasięgiem całokształtu zagadnień dotyczących odpowiedzialności zarówno nieletnich jak i wychowawców.

³⁹ Por. § 361 k.k.n. z 15 V 1871 r. (wprowadzony nowelą z 26 II 1876), który stanowi między innymi w ust. 9, że „Karze aresztu ulega [...] kto zaniedbuje powstrzymać dzieci albo inne osoby będące pod jego władzą, które podlegają jego dozorni i należą do jego domowników od kradzieży oraz karalnych naruszeń ustaw celnych lub podatkowych albo ustaw o ochronie lasów, ziemiopłodów lub rybołówstwa. Nie narusza to postanowień odnośnych ustaw o odpowiedzialności za dotykające sprawców grzywny lub inne świadczenia pieniężne.

⁴⁰ Por np. art. 134 i 135 k.k. z 21 XII 1937 r., które przewidują odpowiedzialność karną za złe traktowanie i zaniedbywanie dzieci poniżej lat 16 oraz przeciążanie ich z egoizmu i ze złośliwości w sposób szkodzący ich zdrowiu lub narażający je na poważne niebezpieczeństwo.

⁴¹ Por. art. 246 i 247 k.k. z 7 XII 1940 r., przewidujące m. in. kary dla osób sprawujących władzę, nadzór lub pieczę nad dzieckiem do lat 18 jeżeli dopuszczają do tego, aby dziecko przebywało w salach gry albo w miejscach o złej sławie albo utrzymywało stosunki z osobą występłą lub prowadzącą zły sposób życia, aby było na przedstawieniach, które zdolne są je demoralizować lub naruszać uczucie wstydlivości, aby mieszkało lub pracowało w domu, w którym uprawiana jest prostytucja.

⁴² Por. art. 360 k.k. z 17 VIII 1950 r., dotyczący naruszania obowiązków wychowawczych polegających na zaniechaniu bądź zaniedbaniu przeszkodzenia nieletniemu do lat 17 w dokonaniu czynu karalnego albo powstrzymania go od prostytucji.

⁴³ Por. art. 210 k.k. RSFR z 1 I 1961 r. Stanowi on, że wciąganie niepełnoletnich do działalności przestępczej, do uprawiania żebractwa, prostytucji, gier hazardowych, jak również wykorzystywanie niepełnoletnich do prowadzenia pasożytniczego trybu życia jest karalne.

⁴⁴ Por. § 217 k.k. z 29 XI 1961 r. uznającego za przestępstwo zagrożające moralnemu wychowaniu młodzieży czyny polegające na wystawianiu chociażby przez niedbalstwo osoby poniżej lat 18 na niebezpieczeństwo zepsucia przez umożliwienie jej prowadzenia próżniaczego lub niemoralnego trybu życia lub skłoni ją do próżniaczego lub niemoralnego życia.

¹⁵ Por. § 142, 143 i 145 k.k. z 12 I 1968 r. przewidujące odpowiedzialność karną za naruszenie obowiązków wychowawczych stwarzających warunki sprzyjające popełnieniu przez dziecko lub nieletniego czynów zagrożonych karą. Udaremnienie środków wychowawczych polega natomiast na pozbawieniu dziecka lub nieletniego zarządzanego przez władze państwowe wychowania w rodzinie lub w warunkach domowych albo je do tego nakłania lub pomaga w uchylaniu się od takiego wychowania.

Nakłanianiem do prowadzenia aspołecznego trybu życia w świetle § 145 jest

i kongresy poświęcone ochronie dzieci i młodzieży również propagują idee karalności rodziców za zaniedbania wychowawcze⁴⁶.

Wspomniane propozycje, mimo że nawiązywały do wypróbowanych w innych państwach wzorców, spotkały się w naszym kraju z ostrą krytyką i dlatego nie zostały zamieszczone w nowym kodeksie karnym⁴⁷. Przeciwnicy wprowadzenia do nowego kodeksu karnego opisanych przepisów wyjaśniali swoje stanowisko zbyt ogólnym charakterem tych przepisów i trudnościami dowodowymi, gdyż wykolejenie się nieletnich nie jest przecież prostym następstwem niepodejmowania starań wychowawczych lub złych wzorów, a ponadto norma karna, ich zdaniem, nie powinna wyręczać ani zastępować pomocy i współdziałania w wychowaniu dziecka, gdyż rezultaty takiej działalności nie mogą być konstruktywne, trwałe itp.

Niezamieszczenie projektowanych przepisów w nowym kodeksie karnym nie oznaczało jednak zakończenia dyskusji. Była ona nadal kontynuowana w związku z projektami prawa o wykroczeniach i ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji i przestępczości nieletnich, w których również zamieszczano przepisy o odpowiedzialności karno-administracyjnej za zawinione niedopełnienie obowiązków wychowawczych, wynikających z władzy rodzicielskiej i dopuszczenie do demoralizacji nieletniego/popełniającego wykroczenia lub przestępstwa⁴⁸.

nakłanianie nieletniego przez osobę dorosłą do prowadzenia aspołecznego trybu życia lub nawoływanie go do popełnienia lub współdziałania w działaniu zagrożonym karą, nawet jeśli dziecko lub nieletni działania tego nie wykona.

⁴⁶ Por. np. referat sprawozdawczy dr T. Asuni pt. „Siły społeczne i zapobieganie przestępczości” — wygłoszony na III Kongresie Narodów Zjednoczonych dla zapobiegania przestępczości i traktowania przestępców, który obradował w 1965 r. w Sztokholmie. Autor podsumowując wyniki dyskusji stwierdził, m. in., „... podkreślono, że państwo powinno utworzyć komitety pomocy społecznej i poradnie, dawać w pewnych wypadkach pomoc pieniężną ubogim rodzinom oraz karać rodziny, które zaniedbują swe obowiązki wobec dzieci”.

⁴⁷ Por. np. M. Siewierski, *Przestępstwa przeciwko małżeństwu i rodzinie*, Prawo i Życie z 28 IV 1963, nr 9, s. 3; M. Regent-Lechowicz, *Prawo i Rodzina*, Prawo i Życie z 31 XII 1963, nr 7, s. 3; Uchwała Plenum Zarządu Głównego ZPP w sprawie projektu k.k., P. i Ż. z 7 VII 1963 r., s. 1 i referat K. Świtały tamże s. 3; J. Słota, *Z paragrafem w łóżku i przy stole*, Tygodnik Kulturalny z 31 III 1963 r.

⁴⁸ Por. art. 51 Projektu prawa o wykroczeniach, Warszawa 1961, który brzmi: „Kto nie dopełniając obowiązków wynikających ze sprawowania władzy rodzicielskiej, opieki lub dozoru dopuszcza do popełnienia wykroczenia przez nieletniego...”; art. 102 Projektu prawa o wykroczeniach, Warszawa 1970, oraz art. 155 Projektu ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji i przestępczości nieletnich, Warszawa 1968, które stanowią m. in., że ponosi odpowiedzialność karno-administracyjną „Kto przez naruszenie podstawowych obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej dopuszcza do popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego przez ustawę jako przestępstwo lub wykroczenie i wskazującego na demoralizację nieletniego ...”

Również te przepisy zostały poddane krytyce. Podnoszono w szczególności niejasność sformułowań, zbyt szeroko ujęte ramy odpowiedzialności, brak kompetencji organów karno-administracyjnych do prowadzenia tego rodzaju trudnych i skomplikowanych spraw, gdzie w pewnych granicach przynajmniej jeden człowiek ma ponosić odpowiedzialność za czyny drugiego człowieka itp.⁴⁹ Nie kwestionując słuszności podnoszonych zarzutów należy jednak stwierdzić, że problem jest skomplikowany, gdyż mimo niesłychanego rozwoju środków masowego przekazu (radia, telewizji itp.) oraz oddziaływania innych czynników, od szkoły począwszy, a na grupach rówieśniczych skończywszy, odpowiedzialność wychowawców nie dopełniających nałożonych na nich obowiązków, a nawet zachowaniem swoim deprawujących i wyzyskujących dzieci i młodzież, nie powinna pozostać bezkarna, szczególnie wówczas, gdy w konsekwencji nieletni popełnia przestępstwo lub wykroczenie wskazujące na znaczny stopień jego zdemoralizowania bądź społecznego wykolejenia. Uwaga ta odnosi się w szczególności do rodziców i faktycznych opiekunów dziecka, którzy zgodnie z przepisami prawa rodzinnego są odpowiedzialni za wychowanie potomstwa, a więc za niedopuszczenie do wypaczenia charakteru, a w konsekwencji do zejścia na drogę przestępstwa⁵⁰. Jak słusznie zauważa włoski prawnik T. Brasiello, wykolejencem nikt się nie staje w ciągu jednego dnia; jeśli w dziecku są złe skłonności, rodzice powinni starać się je wypłenić; jeśli dziecko weszło w złe towarzystwo, rodzice powinni je od niego odciągnąć itd.⁵¹ Oczywiście nie chodzi w tym przypadku o niczym nieograniczoną odpo-

⁴⁹ Por. np. wywiad udzielony przez szefa Kancelarii Sejmu J. Bafię, B. Troińskiemu z PAP na temat wyników publicznej dyskusji nad projektem prawa o wykroczeniach, *Życie Warszawy* z 21 I 1971 oraz A. Ratajczak, *Problem odpowiedzialności za niewłaściwe wychowanie dziecka*, *Gazeta Poznańska* z 24 VI 1970.

⁵⁰ Zgodnie z przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego władza rodzicielska przysługuje zarówno rodzicom jak i przyspasabiającym. Dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską aż do osiągnięcia pełnoletności. Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, które winne im posłuszeństwo. Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny. Rodzice wychowują dziecko i kierują nim, obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowny jego rozwój i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do jego uzdolnień (art. 92, 95, 95 k.r. i o.). Por. także A. Kłóskowska, *Socjologiczne aspekty prawnej ochrony rodziny*, PiP 1968, z. % s. 244-245, która pisze m. in., że „podstawowe funkcje wychowawcze objęte tzw. procesem socjalizacji, pozostają jednak w dalszym ciągu domeną rodziny. Żadne współczesne społeczeństwo nie byłoby w stanie przejąć całkowicie funkcji fizycznej opieki nad małymi dziećmi oraz kształtowania ich osobowości w doniosłym formatywnym okresie dzieciństwa. Pod tym względem rola rodziny nie zmniejszyła się, a nawet w pewnym sensie wzrosła w porównaniu z ubiegłymi wiekami...”

⁵¹ T. Brasiello, *I limiti della responsabilità per danni*, Milano 1959, s. 117, cyt. za J. Saukiem, *Odpowiedzialność cywilna rodziców*, PiP 1964, z. 1, s. 65.

wiedzialność ale uzasadnioną i zawinioną, która jednocześnie spełniać będzie funkcje wychowawcze, która będzie czynnikiem pobudzającym do większej czujności i kontroli nad dzieckiem. Dobrym wzorem dla sformułowania takiej odpowiedzialności mogłyby być cytowane przepisy wprowadzone do innych ustawodawstw karnych.

Jeśli idzie o podnoszone trudności w dziedzinie ustalenia związku przyczynowego pomiędzy wykolejeniem się nieletniego a zaniedbaniami albo demoralizującym wpływem wychowawcy, to sprawa ta nie stanowi zasadniczej przeszkody. Wystarczy odwołać się do wyników prowadzonych badań na temat przyczyn demoralizacji i przestępczości nieletnich, Badania te wskazują przecież niedwuznacznie, że ustalenie czynników demoralizacji i przestępczości nieletnich jest możliwe przy użyciu stosunkowo nieskomplikowanych metod badawczych⁵².

Przekonywające są także argumenty wysuwane przez autorów dotychczasowych projektów ustawodawczych, którzy powołują się na wzrost społecznego niebezpieczeństwa tego rodzaju czynów jako podstawę uzasadniającą powołanie do życia projektowanych przepisów⁵³.

Warto wreszcie w tym miejscu zwrócić uwagę na pewien paradoks cechujący nasze dotychczasowe ustawodawstwo karne. Otóż przepisy karne i karno-administracyjne przewidują odpowiedzialność za podżeganie i pomocnictwo do jakiegokolwiek przestępstwa, a nawet wykroczenia także wówczas, jeżeli osobą podżeganą lub osobą, której udzielono pomocy jest nieletni. Natomiast te same przepisy nie przewidują prawie żadnej odpowiedzialności albo tylko w minimalnym stopniu za tolerowanie, a czasem wręcz pochwalanie przez wychowawców działalności przestępczej ich własnego dziecka, nadużywanie przez dziecko napojów alkoholowych, przebywanie w środowisku przestępczym, włóczęgostwo, nielegalny handel, uprawianie prostytutki itp.

Problem więc, jak się wydaje, polega nie na tym, aby w ogóle zrezygnować z odpowiedzialności karnej rodziców za ich zaniedbanie wychowawcze, ale na tym kiedy, w jakich granicach i w jaki sposób odpowiedzialność ta powinna być realizowana. Osobiście jestem zwolennikiem poglądu, że najbardziej skuteczne jest działanie zintegrowane i skoncentrowane w ramach jednego kompetentnego organu posiadającego nie tylko dostateczną wiedzę i doświadczenie, ale także dysponującego niesforma-

⁵² Por. np. St. Batawia, A. Strzembosz, *Nieletni przestępcy w świetle badań kryminologicznych i postulaty ustawodawcze*, PiP, 1968, z. 6, s. 894 - 915.

⁵³ Por. np. Przemówienie posła E. Babiucha na Plenarnym Posiedzeniu Sejmu w dniu 15 IV 1970 r. w toku dyskusji nad rządowymi projektami ustaw dotyczących wykroczeń. Zagadnienia karno-administracyjne 1970, nr 2, s. 18; wystąpienie Ministra Spraw Wewnętrznych K. Świtały na konferencji prasowej w dniu 16 IV 1970 r. poświęconej projektom ustaw o wykroczeniach, tamże, s. 55 oraz artykuły E. D. Egierska, J. Smereczański, Projekt prawa o wykroczeniach, NP 1969, nr 4, s. 534.

lizowanym trybem postępowania i bardzo szerokimi kompetencjami w zakresie stosowania sankcji, zarówno jeśli chodzi o ich rodzaj, wysokość oraz zakres. Poglądowi temu dałem wyraz jeszcze w 1964 r., kiedy proponowałem wprowadzenie do naszego systemu prawnego instytucji sądów do spraw rodzinnych i nieletnich, które koncentrowałyby w⁷ swoim ręku całokształt orzecznictwa z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego łącznie z udzielaniem rozwodów oraz prawa karnego i karno-administracyjnego w tych wszystkich przypadkach, kiedy w grę wchodziłaby odpowiedzialność nieletniego bądź też osoby dorosłej, ale tylko wówczas, kiedy czyn stanowiłby wykroczenie lub występki skierowane przeciwko członkom własnej rodziny. Przed tego rodzaju sądem postępowanie karne toczyłoby się wedle odrębnych zasad, a sąd dysponowałby, także jeśli idzie o osoby dorosłe, bardziej zróżnicowanymi sankcjami, jak np.: upomnienie, ostrzeżenie, zagrożenie zastosowania sankcji, np. okresowego bądź bezterminowego odebrania władzy rodzicielskiej, przymusowe leczenie z możliwością jego zawieszenia tytułem próby itp. Równocześnie w sprawach o mniejszym nasileniu społecznego niebezpieczeństwa, podobnie jak przy rozwodach, właściwe postępowanie powinna poprzedzać próba pojednania. W czasie takiej próby, złożenie przez oskarżonego przyrzeczenia poprawy, podjęcia stałej pracy, dobrowolnego leczenia — przy równoczesnym akcie przebaczenia ze strony pokrzywdzonych członków rodziny, mogłoby stanowić podstawę do zawieszenia tytułem próby postępowania w sprawie albo do warunkowego zawieszenia orzeczonej kary z możliwością jej wykonania, gdyby sprawca nie dopełnił podjętych zobowiązań itp.⁵⁴ Przedstawione rozwiązanie jest już realizowane w różnym zakresie i różnych postaciach w innych ustawodawstwach⁵⁵.

W naszym systemie prawnym próbą taką są w pewnym sensie podjęte obecnie prace nad projektem ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji i przestępczości nieletnich. Sądząc jednak na podstawie opublikowanego w 1968 r. projektu⁵⁶ nie jest to próba w pełni zadowalająca, nie tylko dlatego, że problematyką zabezpieczenie interesów dzieci i młodzieży przed zaniedbaniami wychowawczymi rodziców zajmuje się

⁵⁴ Por. A. Ratajczak, *Przestępstwo znęcania się pod wpływem alkoholu nad rodziną i osobami zależnymi*, Poznań 1964, s. 140 - 141 i 294 - 295.

⁵⁵ Por. np. belgijska ustawa dotycząca ochrony młodzieży (*Loi relative à la protection de la jeunesse*, Monitor, poz. 1277). Por także artykuł H. Veillard-Cybulskiej, *Nowe prawo ochrony młodzieży w Belgii*, NP 1965, nr 12, s. 1424-1431; M. H. Veillard-Cybulskiej, *Nieletni przestępcy w świecie*, Warszawa 1968, s. 260. Należy w szczególności zwrócić uwagę na fakt, że w nowym ustawodawstwie belgijskim przewiduje się między innymi kary za publikowanie (w prasie, radio, telewizji) sprawozdań ze spraw nieletnich oraz wszelkich tekstów, zdjęć, rysunków itp. mogących ujawnić tożsamość.

⁵⁶ Por. Projekt ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji i przestępczości nieletnich, Warszawa 1968.

tylko częściowo⁵⁷ ale także z przyczyn przedstawionych obszernie w artykule S. Batawii i A. Strzembosza⁵⁸.

Ponadto należy zwrócić uwagę na fakt, że ustawodawca zamieścił przepis o odpowiedzialności za rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej w ostatnio uchwalonym kodeksie wykroczeń, stawiając w ten sposób pod znakiem zapytania koncepcję powierzenia tych spraw do rozstrzygnięcia sądownictwu do spraw nieletnich.

Następnym istotnym problemem jest potrzeba pełnego skodyfikowania i usystematyzowania przepisów mających na celu obronę interesów dzieci i młodzieży oraz usunięcia istniejących braków i niedociągnięć w sposobie ich zredagowania. Oczywiście, jeśli idzie o obowiązujący kodeks karny i kodeks wykroczeń, sprawa jest o tyle trudna do zrealizowania, że są to zupełnie nowe akty prawne. Dlatego w tej części należy zwrócić uwagę jedynie na następujące, najistotniejsze sprawy.

1) Art. 173 k.k. wprowadza odpowiedzialność karną za rozpowszechnianie pism, druków, fotografii lub innych przedmiotów mających charakter pornograficzny. Wydaje się, że zaprezentowane ujęcie przepisu nie jest nowoczesne w formie, nie odpowiada w pełni warunkom podpisanej przez Polskę konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, a ponadto nie uwzględnia specyfiki młodzieżowej.

Zarzut pierwszy łączy się z pominięciem w przepisie nowoczesnych form rozpowszechniania pornografii w postaci filmu, słuchowiska radiowego, widowiska telewizyjnego itp. na rzecz ogólnego i mało precyzyjnego sformułowania: „... inne przedmioty ...”⁵⁹.

Zarzut drugi łączy się z bardzo słusznym życzeniem podpisanej przez Polskę konwencji, aby każde prawodawstwo ustanowiło obostrzenie kary za zaofirowanie, doręczanie lub rozdawnictwo artykułów pornograficznego charakteru dokonywane w stosunku do młodzieży⁶⁰.

Wreszcie zarzut trzeci sprowadza się do tezy, że w stosunku do młodzieży należałoby posługiwać się innymi kryteriami w dziedzinie oceny pornograficznego charakteru przedmiotu aniżeli czyni się to w stosunku do osób dorosłych. Postulatowi temu czyni zadość np. § 146 k. k. NRD, który przewiduje specjalną odpowiedzialność nie tylko za rozpowszechnianie utworów o treści brukowej i demoralizującej, przy czym do utworów takich zalicza nie tylko utwory mające na celu podniecenie płciowe, ale także zdolne do wywołania u dzieci i młodocianych skłonności do nie-nawiści rasowej i narodowej, okrucieństwa, pogardzania ludźmi, popeł-

⁵⁷ Por. np. art. 5 § 2, 6 - 8, 50, 53, 75 i 154.

⁵⁸ Op. cit., s. 912-915.

⁵⁹ Przykładem doskonalszego ujęcia są na pewno odpowiednie przepisy § 125 k.k. NRD lub art. 325 k.k. rumuńskiego z 21 VI 1963 r.

⁶⁰ Por. konwencja genewska z dnia 12 IX 1923 r. o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, Dz. U. z 1926 r. poz. 537.

niania aktów gwałtu albo mordowania lub innych przestępstw, jak również zbrodni seksualnych.

2) Art. 185 k.k. poza niefortunnym utrzymaniem terminu „rozpija”⁶¹ nie objął swoim zasięgiem sprzedaży i podawania napojów alkoholowych zawierających więcej niż 4,5% alkoholu niepełnoletnim do lat 18, pozostawiając odpowiedzialność karną z tego tytułu w ramach ustawy o zwalczaniu alkoholizmu⁶². Jest to ujęcie niewątpliwie utrudniające stosowanie przepisów mających na celu ochronę nieletniego przed popadnięciem w nałóg pijaństwa. W sposób kompleksowy ujęły tę sprawę np. k.k. NRD (art. 147) i Bułgarii (art. 193).

Jeżeli idzie o wykroczenia należy wyrazić żal, że w ostatnio uchwalonym kodeksie wykroczeń, na wzór nowego k. k., nie włączono do niego również innych przepisów rozrzuconych w ustawach dodatkowych i nie zamieszczono ich w jednym rozdziale, zatytułowanym „wykroczenia przeciwko dzieciom i młodzieży”.

Warto byłoby również zastanowić się nad celowością ustalenia odpowiedzialności karno-administracyjnej za uporczywe utrudnianie osobistych kontaktów drugiego z rodziców z niepełnoletnim dzieckiem mimo ustalonego przez właściwy organ obowiązku oraz odpowiedzialności za przepijanie, wydawanie na gry hazardowe lub niszczenie albo trwonienie w inny sposób mienia, które powinno służyć zaspokojeniu potrzeb dzieci, małżonka lub wspólnie zamieszkałych ze sprawcą innych osób najbliższych, jeżeli przez to zostali oni narażeni na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Ostatni z projektowanych przepisów był już zamieszczony w projekcie k.k. z 1963 r. (art. 289), jednakże spotkał się z ostrą krytyką. Tymczasem tego rodzaju przepis zamieszczony chociażby tylko w prawie o wykroczeniach, mógłby spełnić poważną funkcję wychowawczą z tym, że można by go nieco inaczej sformułować aniżeli w dawnym projekcie k.k. z 1963 r.

Podstawę dla opracowania tego nowego przepisu mógłby stanowić art. 4 ust. a rozporządzenia prezydenta RP z 14 X 1927 r. o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa (Dz. U. nr 92, poz. 823), który stanowi m. in., że odpowiedzialności karnej, tak jak za włóczęgostwo, podlega ten, „kto nałogowo oddając się grze hazardowej, pijaństwu lub ostremu narkotyzowaniu się dochodzi do takiego stanu, iż dla utrzymania się jego samego, bądź tych, których obowiązany jest żywić, udzielić trzeba pomocy z tytułu opieki społecznej”.

• Na zakończenie pragnąłbym poruszyć jeszcze jedną sprawę mogącą mieć istotne znaczenie w zakresie ochrony interesów dzieci i młodzieży.

⁶¹ Por. uchylony art. 24 ustawy z dnia 10 XII 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu — Dz. U. nr 69, poz. 434.

⁶² Por. art. 25 § 1 i 2 w związku z art. 2 § 2 ustawy z dnia 10 XII 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu — Dz. U. nr 69, poz. 434.

Otóż ustawa o sądach społecznych przewiduje m. in., że wymienione sądy uprawnione są do rozpatrywania spraw o lekceważenie obowiązków względem rodziny⁶³. Idzie o to, aby sądy społeczne rzeczywiście funkcjonowały i sprawami tymi się zainteresowały, gdyż nic nie pomogą społeczeństwu nawet najlepiej napisane ustawy, jeśli nie będą realizowane w praktyce.

LES ENFANTS ET LA JEUNESSE EN TANT QU'OBJET DE PROTECTION DANS LE DROIT PÉNAL DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE DE POLOGNE

Résumé

L'article se compose de trois parties. Dans la première l'auteur dispute les résultats de recherches criminologiques sur l'étiologie de la démoralisation et sur la criminalité des enfants et de la jeunesse.

Selon l'auteur les résultats de ces recherches constituent une base pour présenter les postulats et pour entreprendre par l'Etat des décisions convenables dans le domaine de la protection des enfants et de la jeunesse contre toutes les formes de démoralisation, de négligence, de cruauté et d'exploitation, car il est hors de doute, que ce sont des facteurs, qui peuvent influencer de manière péjorative sur leur développement physique et spirituel.

Dans le système de droit pénal polonais et dans les publications scientifiques on consacre relativement beaucoup de place aux affaires de la protection des intérêts des enfants et de la jeunesse cependant l'auteur estime, que cet état n'est qu'en partie satisfaisant. C'est la deuxième partie de l'article qui confirme cette thèse dans laquelle l'auteur met ensemble toutes dispositions en vigueur munies de sanctions pénales judiciaires et pénales-administratives, qui quoiqu'en partie ont pour but la protection des intérêts des enfants et de la jeunesse. Ces dispositions ont été systématisées en trois groupes.

Le premier groupe constitue les dispositions protégeant des intérêts des enfants et de la jeunesse en liaison à la protection de mêmes intérêts d'autres personnes, qui à cause de leurs particularités psychiques ou physiques restent de même que les enfants et la jeunesse en relation de dépendance avec l'affaire.

Par contre on a inclu dans le troisième groupe les dispositions ayant pour but exclusivement la protection des intérêts des enfants et de la jeunesse.

Dans la troisième partie de l'article l'auteur s'efforce de répondre trois questions suivantes:

1. A-t-on embrassé par la protection pénale juridique tous les domaines essentiels de la vie de l'enfant?

2. Le droit pénal doit-il ingérer et dans quel degré dans le cas de la violation des intérêts essentiels de l'enfant?

3. Les solutions statutaires acceptées dans le droit pénal en vigueur et la manière de la formulation des dispositions contiennent-elles de tels défauts et des lacunes qui rendent difficile ou bien impossible leur application régulière. En réponse à la question première et deuxième l'auteur considère que le droit de l'enfant à l'éducation convenable est protégé dans un degré trop faible. Il est entre autres pour l'introduction des dispositions prévoyant la punition de tels actes comme: la dépravation du mineur si en résultat le mineur devint dévoyé ou s'il a commis un acte défendu par la loi pénale: les dépenses pour les jeux de hasard ou le

⁶³ Por. ustawa o sądach społecznych z dnia 30 III 1965 r. — Dz. U. nr 13, poz. 92.

gaspillage d'une autre manière du bien, qui devrait servir à la satisfaction **des** besoins fondamentaux des enfants, si cela menace de ne pas pouvoir satisfaire ces besoins.

Le problème suivant essentiel contenu dans la troisième question c'est le besoin de codification et de systématisation de toutes les dispositions en vigueur dans ce domaine, car ils sont dissipés dans un nombre superflu d'actes juridiques.

En outre l'auteur propose l'introduction dans, le système juridique polonais de l'institution des tribunaux spéciaux pour les affaires de famille et de mineur, lesquels concentreraient l'ensemble de la juridiction du domaine du droit de famille et de tutelle et du droit pénal-judiciaire et pénal-administratif, dans tous les cas, où il s'agira d'actes commis par le mineur ou dirigés contre lui.